

بسم الله الرحمن الرحيم

قرا بادین

اعظم و اکمل

تألیف
حکیم محمد اعظم خلن

مقدمه

دکتر محمد مهدی اصفهانی

به کوشش

رشید تقی

سرشناسه: ناظم جهان، محمد اعظم - ۱۹۰۲ م

Nazim Jahan, Muhammad A'zam Khan

عنوان و نام پدیدآور: قربادین اعظم و اکمل / تالیف محمد اعظم خان. به کوشش: رشید تفقد؛
مقدمه محمد مهدی اصفهانی.

مشخصات نشر: تهران: انتشارات المعی، ۱۳۹۳.

مشخصات ظاهری: ۶۷۲ ص.

شابک: ۹۷-۹۷۸-۷۵۵۳-۹۶۴-۳۵۰۰۰۰ ریال

وضعیت فهرست نویسی: فیا

موضوع: پزشکی سنتی -- متون قدیمی تا قرن ۱۴

موضوع: داروشناسی -- متون قدیمی تا قرن ۱۴

موضوع: گیاهان دارویی -- متون قدیمی تا قرن ۱۴

شناسه افزوده: تفقد، رشید، ۱۳۵۸.

شناسه افزوده: اصفهانی، محمد مهدی. ۱۳۴۹-، مقدمه نویس

رده بندی کنگره: R۱۳۵/ن۲۴۶۴ ۱۳۹۳:

رده بندی دیویی: ۶۱۰

شماره کتابشناسی ملی: ۳۶۲۴۷۷۳

دانشگاه علوم پزشکی
و خدمات بهداشتی درمانی تهران

آدرس: بلوار کشاورز خیابان عبدالله زاده کوچه زیبا پلاک ۴۰

تلفن: ۸۸۹۵۳۴۱۱

قربادین اعظم

تألیف: حکیم محمد اعظم خان، ناظم جهان

به کوشش: رشید تفقد و مقدمه استاد دکتر محمد مهدی اصفهانی

انتشارات المعی

چاپ: دانش پژوه

صحافی: آفرینش

لیتوگراف: زاویه نور

چاپ اول: ۱۳۹۳، شمارگان: ۶۰۰

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۷۵۵۳-۹۷-۱

قیمت دوره ای: ۳۵/۰۰۰ تومان

حق چاپ محفوظ است

قربادین اعظم و اکمل گنجینه‌ای از دانش و تجربه در درمان بیماری‌ها

طب سنتی ما، میراثی گرانقدر مبتنی بر شواهد و محصول چند هزار سال کار علمی و تحقیق هزاران دانشمند، پزشک و درمانگر است که در طول قرون و اعصار، در مجموعه‌هایی کوچک و بزرگ گردآوری شده و علی‌رغم تطاول ایام و غفلت‌ها، بخش عظیمی از آن هنوز در دسترس و یا قابل ردیابی است.

در میان آثار به جای مانده، کتاب‌ها و رسائلی فراتر از معمول، در بردارنده انبوهی از اطلاعات علمی و تجربی ژرف و طبقه‌بندی شده وجود دارند که به پای آنها سال‌های بسیار از عمر حکیمان کم‌مانند، صرف شده است.

به عبارت دیگر حیات علمی آنان در قالب سطور و اوراق این کتاب‌ها تراکم و تجمد یافته است. به ویژه آثاری که با بازبینی و نقد عالمانه و آزمودن‌های مکرر آثار حکیمان پیشین شکل گرفته است.

این گونه آثار که خود به گونه‌ای برگزیده‌ای از مجموعه اطلاعات گذشتگان با افزوده‌های دیگر است ضمن گردآوری، گزیده نگاری، بازنگری و هم افزایی‌های پرفایده، راه را برای پویندگان راه حکیمان و اخلاف وارثان علم طب و رایت‌داران این عرصه هموار و طی طریق آنان را آسان می‌کنند. به ویژه آنکه هر چه به زمان حاضر نزدیک‌تر می‌شوند با توجه به مقتضیات عصر و تغییرات احتمالی شرایط اقلیمی، تطورات الفاظ و صادق آنها، زبانی آشناتر و بیانی به واقعیت‌ها نزدیک‌تر دارند.

یکی از نوادر روزگار که آثار پربرکت و فراوانی این چنین، به یادگار نهاده است حکیم و طبیب بزرگ و پارسی‌نگار، حکیم محمداعظم خان معروف به ناظم جهان متوفی به سال ۱۲۴۰ هجری قمری فرزند سلطان الاطباء حکیم شاه‌اعظم خان است که کثرت آثار و کیفیت ممتاز آنها با توجه به شرایط زمان و محدودیت طول زندگانی او، آدمی را عمیقاً به شگفتی و می‌دارد چرا که پیداست به جزء اندکی استراحت ضروری، شب و روز عمر پربرکت او در تحقیق و تجربه و تألیف گذشته است.

به جز کتاب حاضر به عنوان قربادین اعظم آثار پرمایه و استثنایی دیگری همچون اکسیر اعظم نیز رکن اعظم (که چاپ نخست آن در ۱۲۸۱ و چاپ بعدی آن در ۱۲۹۷ هجری قمری صورت گرفته) کتاب قسطاس اعظم (فرهنگنامه پزشکی) در ۲ جلد، محیط اعظم در شناخت ادویه مفرده در ۴ جلد با تاریخ انتشار نخستین ۱۳۱۳ هجری قمری نیز اعظم (علم نبض‌شناسی که شاید جامع‌ترین اثر در این زمینه باشد) با تاریخ انتشار اول در سال ۱۲۷۱ هجری قمری از او به یادگار مانده است و چه بسیار حکیمان و طبیبانی که همین آثار جامع و منسجم، آنها را از چشمه جوشان طب سنتی سیراب کرده است.

اما کتاب قربادین اعظم که اینک در نشری نو با کار عمیق، دقیق، شبانه روزی، و چند ساله فاضل محترم آقای رشید تفقد همراه با یادداشت‌ها و ژرف‌نگری در معرض بهره‌گیری اهل تحقیق و پژوهشگران و دانشجویان طب سنتی و داروسازی سنتی و جامعه پزشکی قرار می‌گیرد، کتابی است که طبع اولیه آن با نام قربادین اعظم بوده و به سفارش اعظم خان به دست حکیم اکمل خان تکمیل شده اکنون در شکل جدید با قلم حروف‌چینی و با مقدمه و ضمیمه آن منتشر می‌گردد.

به نظر می‌رسد که نشر مجدد و فاخر این اثر ماندگار در طب سنتی که آرزوی دیرین فراگیران و کاربران آن بود فرصت مجددی برای توسعه و بالندگی این دانش پرمایه فراهم آورد.

دکتر محمد مهدی اصفهانی

بهمن ۱۳۹۲

فهرست مطالب

باب الدال المهملة مشتمل بر سه فصل... ۱۱۱	مقدمه استاد... ۳
فصل اول در ادویات که به لفظ مطلق دوا مشهوراند ۱۱۱	مقدمه مصباح حکیم اعظم خان رامپوری... ۴
فصل دوم در نسخه‌های دبید الورد و دواء المسک و غیرها ۲۳۴	مقدمه مولف در بیان وصایای اطبا که طیب را حفظ آن واجب ۱۱
فصل سوم در دیاقوذه‌ها... ۲۴۲	
	باب الالف مشتمل بر پنج فصل
باب الذال المعجمه متضمن بر یک فصل... ۳۴۳	فصل اول در ایارجات... ۱۳
ذروات... ۳۴۳	فصل دوم در اطریفات... ۱۳
باب الزاء المهملة... ۳۴۸	فصل سوم در انوشدارو... ۱۸
در روغن‌ها... ۳۴۸	فصل چهارم در انکیبابات... ۲۲
	فصل پنجم در آبرن‌ها... ۲۳
باب الزاء المعجمه مشتمل بر یک فصل زروقات ۳۶۱	
باب السین المهملة مشتمل بر چهار فصل... ۳۶۳	باب الباء الموحدة مشتمل بر سه فصل
فصل اول در سموطات... ۳۶۳	فصل اول در پاشویه‌ها... ۲۷
فصل دوم در سنونات... ۳۶۲	فصل دوم در بخورات و برودات... ۲۷
فصل سوم در سفوفات... ۳۶۲	فصل سوم در برسمنا و بنادق... ۳۱
فصل چهارم در نسخ سکنجبین... ۴۰۸	باب التاء الفوقانیة در تریاقات و تنزوی خطایی ۳۳
	باب التاء المثلفة... ۳۵
باب الشین المعجمه متضمن بر سه فصل... ۴۱۳	باب الجیم مشتمل بر سه فصل... ۳۶
فصل اول در شموطات... ۴۱۳	فصل اول در جلایات و جواهر مهره... ۳۶
فصل دوم در اشربه... ۴۳۱	فصل دوم در جوارشات... ۳۷
فصل سوم در شیاقات... ۴۳۱	فصل سوم در جوگراجها و جلنجبین‌ها و چتنی... ۴۸
باب الصاد المهملة مشتمل بر یک فصل... ۴۳۸	
صبغ‌ها... ۴۳۸	باب الحاء المهملة مشتمل بر پنج فصل... ۵۰
باب الضاد المعجمه مشتمل بر یک فصل... ۴۳۹	فصل اول در حبوب... ۵۰
ضمادات... ۴۳۹	فصل دوم در حسونات... ۹۶
باب الطاء المهملة مشتمل بر یک فصل... ۴۷۲	فصل سوم خلویات... ۹۸
اطلیه... ۴۷۲	فصل چهارم در حقنه‌ها... ۱۰۰
	فصل پنجم در حمولات... ۱۰۲
باب العین المهملة مشتمل بر دو فصل... ۴۸۹	
فصل اول در عضاره آمله و عطوسات... ۴۸۹	باب الخاء المعجمه مشتمل بر سه فصل... ۱۰۳
فصل دوم در عرقیات... ۴۸۸	فصل اول در خمیره‌جات... ۱۰۳
	فصل دوم در خبزه‌ها... ۱۰۸
	فصل سوم در خاگینه‌ها... ۱۰۹
	فصل چهارم در خضابات... ۱۰۹

فصل سوم در نطولات	۶۳۸
فصل چهارم در نقوعات	۶۴۱
باب الواو مشتمل بر یک فصل	۶۴۶
وجورات	۶۴۶

باب الباء التحتانیة متضمن بر یک فصل ..	۶۴۷
یاقوتی ها	۶۴۷

فهرست کلی بیماری ها و داروهای قریب ادین اعظم و اکمل	۶۵۲
---	-----

فهرست ادویه امراض که در قریب ادین مسطوراند	۶۵۲
امراض رأس	۶۵۲
امراض العین	۶۵۳
امراض اذن	۶۵۵
امراض انف	۶۵۶
امراض فم و شفت و لسان	۶۵۶
امراض استنان و لثه	۶۵۶
امراض حلق و لہات	۶۵۷
امراض قلب	۶۵۸
امراض پستان	۶۵۹
امراض معدہ	۶۵۹
امراض کبد و مراره و طحال	۶۶۱
امراض امعا	۶۶۲
امراض مقعد	۶۶۳
امراض کلیه و مثانه	۶۶۳
امراض اعضای تناسل	۶۶۴
امراض رحم	۶۶۵
امراض ظہر و مفاصل	۶۶۶
حمیات	۶۶۷
اورام و بشور	۶۶۷
امراض جلد	۶۶۸
امراض شعر	۶۶۹
امراض ظفر	۶۶۹
امراض متفرقه	۶۶۹
سموم مشروبہ	۶۶۹
سموم ملذوغہ	۶۷۰
پایان فصل سنگی قریب ادین	۶۷۰

باب الفین المجمعۃ مشتمل بر سه فصل ..	۵۰۶
فصل اول در غراغر	۵۰۶
فصل دوم در غسولات	۵۰۹
فصل سوم در غمره ها	۵۱۰

باب الفاء متضمن بر دو فصل	۵۱۲
فصل اول در نسخه فلدقیون و قتایل و قلوئی ..	۵۱۱
فصل دوم در فرازج	۵۱۳

باب القاف مشتمل بر چهار فصل	۵۱۷
فصل اول در اقراض	۵۱۷
فصل دوم در قطورات	۵۳۰
فصل سوم در قهوه ها	۵۳۲
فصل چهارم در قیروطیات	۵۳۳

باب الکاف متضمن بر سه فصل	۵۳۶
فصل اول در کمادات	۵۳۶
فصل دوم در گجره و اکحال	۵۳۸
فصل سوم در نسخه های گلقتد و کمونی	۵۴۳

باب اللام مشتمل بر چهار فصل	۵۴۴
فصل اول در لخالخ	۵۴۴
فصل دوم در لزوقات و لطوخت	۵۴۴
فصل سوم در لعوقات	۵۴۵
فصل چهارم در لیوبات	۵۴۹

باب المیم متضمن بر هشت فصل	۵۵۱
فصل اول در مطبوخت	۵۵۱
فصل دوم در مقیثات	۵۶۹
فصل سوم در ماء العسل و ماء البزور و ماء الاصول و غیره	۵۷۰
فصل چهارم در معجونات	۵۷۴
فصل پنجم در مفرحات	۶۰۷
فصل ششم در نسخه های ماء اللحم	۶۱۶
فصل هفتم در مضامض	۶۲۱
فصل هشتم در مراهم	۶۲۵

باب النون محتوی بر چهار فصل	۶۳۶
فصل اول در نشوقات	۶۳۶
فصل دوم در نفوخت	۶۳۶